

Fira del llibre i autor ebrencs

El passat dia 19 de juny, els professionals del sector del llibre de les comarques ebrenques (Ribera d'Ebre, Terra Alta, Baix Ebre, Montsià, Priorat, Baix Cinca, Matarranya, Maestrat i Ports), les associacions culturals, els centres d'estudis i el públic en general, van celebrar la primera edició de la Fira del Llibre i l'Author Ebrencs.

Aquesta festa dels llibres que parlen sobre les comarques ebrenques i dels autors ebrencs vol esdevenir una troba anual i un espai de difusió dels autors i dels llibres d'aquestes comarques, a més d'un aparador que aglutini el màxim nombre de llibres a disposició dels visitants que els poden adquirir.

La Llanterna, teatre municipal, la Biblioteca Comarcal i tot el recinte firal han estat plens de gent durant tot el dia, i ja es parla d'ampliar a dos dies les properes edicions.

La Fira ha comptat amb editorials de diferents llocs dels països catalans com Tarragona, Valls, Vinaròs, i Barcelona, a més d'associacions culturals i centres d'estudis de totes les comarques ebrenques representades.

En quant als actes hi han destacat les presentacions de llibres, la signatura d'autors, els espectacles, les exposicions i els contalles, a més de les taules redones on s'han intercanviat opinions sobre el món del llibre ebrenç, amb gran èxit de participació.

Hem de remarcar sobretot les taules redones, que han estat un bon exemple de la realitat actual del món del llibre a les comarques ebrenques. En la primera, *El paper de l'associacionisme en la indústria cultural de les comarques de l'Ebre* hi han participat representants de centres d'estudis i d'associacions culturals, moderada per l'Institut Ramon Muntaner, amb gran èxit de participació. La segona ha tractat sobre *La visió del llibre ebrenç des de dins i des de fora de les nostres comarques*, la qual ha comptat amb la participació de crítics i autors de dins i de fora del territori ebrenç. I la última

taula redona anomenada *El llibre del territori ebrenç i el seu entorn* ha estat un anàlisi dels aspectes més importants d'aquest "anomenat" llibre ebrenç per part de representants de l'associació d'escriptors en llengua catalana, l'associació d'editors en llengua catalana, la distribuïdora l'Arc de Berà i la llibreria Serret de Vall-de-roures a la franja.

Vista la gran acceptació de la diada l'organització s'està plantejant ampliar d'un a dos dies l'edició de l'any vinent. En un dia alguns dels actes s'han quedat fora per no tindre temps suficient per realitzar-los com calia. El que sí que es mantindrà serà la data de realització perquè s'ha detectat que va bé a tots els participants i col·laboradors.

Cal recordar que l'organització de la Fira ha anat a càrrec del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, l'Institut Ramon Muntaner, la Biblioteca Comarcal i l'Ajuntament de Móra d'Ebre, i han col·laborat el Departament de Cultura, Diputació de Tarragona i el Consell Comarcal de la Ribera d'Ebre.

Tota la informació de la Fira la podreu trobar al lloc web www.llibresebrencs.org.

ALBERT PUJOL

Comissió organitzadora

Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre

sumari

des de la universitat

L'espai europeu d'educació superior pàg. 2

coneguem els centres d'estudis

Associació Cultural del Matarranya (ACM) pàg. 3-4

institut ramon muntaner

Primer aniversari de l'Institut Ramon Muntaner pàg. 5-6

institut d'estudis catalans

La secció de Ciència i Tecnologia de l'Institut d'Estudis Catalans pàg. 7

l'entrevista

Victòria Almuni pàg. 8-9

l'arxiu

Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona pàg. 10-11

la finestra

Aprenents i minyones. La infància abandonada a la Barcelona del vuit-cents pàg. 12-14

ressenyes i novetats

pàg. 14-19

L'espai europeu d'educació superior

A Bolonya, la "Dotta", que vol dir sàvia, amb la universitat més antiga d'Europa, l'any 1999 els responsables de la Unió Europea posaven fil a l'agulla de la convergència cap l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES) amb l'objectiu d'harmonitzar els sistemes d'ensenyament superior per tal de promoure la mobilitat d'estudiants, docents i investigadors, millorar l'accés al mercat de treball i, al cap i a la fi, augmentar la competitivitat internacional del model europeu. Un tema, sens dubtes, vital pel conjunt de la societat i, molt particularment, per un nombre creixent de joves. Convé recordar que avui un de cada tres joves s'incorpora al món universitari mentre, que tan sols fa vint-i-cinc anys, no arribava al deu per cent.

L'anomenada "Declaració de Bolonya" proposa l'adopció d'una estructura de titulacions basada en un primer nivell de Grau de 180 o 240 crèdits, és a dir, de tres o quatre anys, amb una titulació (substitutòria de les diplomatures i llicenciatures) que qualifica per accedir al mercat de treball europeu, i un segon nivell de postgrau de 60, 90 o 120 crèdits, un o dos anys, que dona lloc a la titulació de màster i possibilita l'accés al tercer nivell del doctorat.

La notícia que el proper any s'endegaran, de forma experimental, aquestes noves titulacions en alguns estudis, entre els quals cal subratllar els d'Història (tret de la Universitat de Barcelona), ha centrat el debat en la durada de la "carrera" que, després de la darrera reforma ja passà (teòricament) de cinc a quatre anys, es reduirà a tres anys.

Els detractors han posat el crit al cel davant el perill d'una més gran degradació davant la progressiva reducció dels continguts, ja de per si força aigualits pels actuals plans d'estudis "generalistes" i un alumnat procedent de la reforma de la secundària amb un perfil força baix. Ras i curt: que el nou Grau es convertirà en el batxiller d'abans, d'abans de posar en funcionament l'EGB.

Un cop més ens ve com anell al dit l'aforisme de Confucí que diu: "Quan el savi assenjala la lluna amb el dit, l'imbècil mira el dit". El model universitari d'estudiar molt durant uns pocs anys (encara que fossin cinc) per a treballar tota la vida corresponia a la societat industrial i, hores d'ara, és obsolet. Avui, en la societat anomenada del coneixement, cal estudiar tota la vida per a treballar tota la vida, entre d'altres coses, per a fer possible el manteniment de la societat del benestar.

En aquest nou context, les universitats s'han de dotar d'estructures organitzatives flexibles que possibilitin tan l'accés democràtic al coneixement i les noves tecnologies (el Grau) com un desenvolupament intel·lectual més crític i profund que capaciti per generar-los (postgraus). En aquest sentit, la

universitat deixarà de ser una etapa en la vida dels joves per a constituir el lloc de trobada periòdica de tot tipus de persones interessades en profunditzar nous aspectes formatius o interessats en noves demandes laborals. I per això hem d'aconseguir l'oferta pública i de qualitat de postgraus i màsters d'homologació europea.

Cal, doncs, resituar el debat universitari en primer pla del conjunt de la societat i de l'agenda dels polítics. Des de l'Acadèmia no se'n sortirem. Com volem que ens adaptem uns docents, com els del meu Departament, amb una mitjana d'edat de 56 anys i una jubilació fixada en els setanta.

ANDREU MAYAYO I ARTAL

*Professor d'Història Contemporània
de la Universitat de Barcelona*

Associació Cultural del Matarranya (ACM)

Quinze anys treballant per la llengua i la cultura pròpies

HISTÒRIA DE L'ACM

Ara fa quinze anys que un grup de dones i hòmens de bona part dels pobles del Matarranya, la comarca més al sud de la franja catalanoparlant d'Aragó, van decidir de reunir-se per treballar en defensa de la seua llengua i cultura. Va ser a partir de la II Trobada Cultural del Matarranya, celebrada a la vila de la Freixneda l'estiu de l'any 1989, que es va veure la necessitat urgent de deixar de banda els localismes i començar a treballar tots junts per allò que els unia: la seua cultura i la seua llengua. El mes de setembre d'aquell any, una vintena de persones de Massalió, Pena-roja, la Vall del Tormo, Vall-de-roures, Queretes, la Codonyera i Calaceit es van reunir a la Casa de Cultura de Vall-de-roures i, d'aquella reunió va nàixer l'Associació Cultural del Matarranya. Entre els fundadors hi havia l'escriptor i investigador pena-rogí Desideri Lombarte –que fou elegit primer vicepresident–, i que va morir tot just un mes després. Actualment la junta directiva està presidida pel nonaspi Hipòlit Solé.

Les finalitats eren clares ja des d'un bon començament i poden resumir-se en un sol punt: la defensa, la promoció i la dignificació de la llengua catalana pròpia de la comarca.

ÀMBIT D'ACTUACIÓ I ACTIVITATS

L'àmbit d'actuació de l'associació comprèn els municipis catalanoparlants de les províncies de Terol i Saragossa. A partir de la llei de comarcalització d'Aragó (del 2003), els municipis del Matarranya han estat integrats en tres comarques diferents: dinou municipis han passat a formar part de la comarca del Matarranya, els sis municipis de la Vall del Mesquí han passat a la comarca del Baix Aragó i els quatre municipis del Baix Matarranya han passat a la comarca del Baix Aragó-Casp.

Un dels primers actes organitzats per l'Associació va ser l'homenatge a Desideri Lombarte, persona clau en les lletres i el moviment de resistència cultural a l'Aragó catalanoparlant, celebrat la primavera de

l'any 1990 a Pena-roja, en el qual va participar gent vinguda de tota la comarca i d'arreu de les terres de parla catalana.

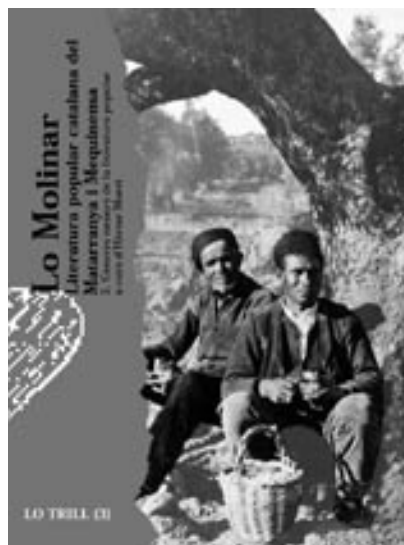
L'Associació ha assumit la continuïtat de les Trobades Culturals del Matarranya que s'han celebrat pràcticament tots els estius en diversos municipis de la comarca. Enguany tindrà lloc a la Codonyera la catorzena edició. El programa inclou presentacions de llibres, exposicions, xarrades, actuacions musicals, espectacles infantils...

Al llarg de l'any també es desenvolupen altres activitats en diverses poblacions de la comarca: presentacions de llibres, xarrades, exposicions, etc.

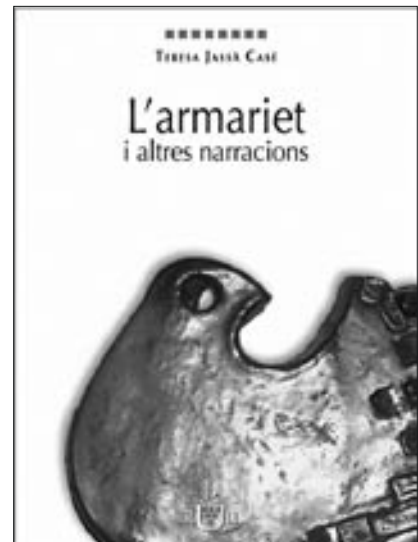
De totes les activitats que realitza l'associació, l'edició de llibres és on s'han invertit més esforços, però, també és la que ha donat més satisfaccions i en la qual els resultats han estat més brillants i duradors. Al llarg d'aquests quinze anys, s'han editat prop de cinquanta llibres, recollits bàsicament en cinc col·leccions:

- Els Quaderns de la Glera

Publicats entre 1991 i 1993, van ser una primera mostra de la literatura en català que es feia a la Franja. Es van publicar 10 volums de poesia, teatre i narrativa en col·laboració

Coberta del 3r volum de Lo Molinar. Literatura popular Catalana del Matarranya i Mequinensa. Col·lecció Lo trill vols. 1-3. Calaceit, 1995-1998

Coberta del llibre L'armariet i altres narracions de Teresa Jassà. Col·lecció Lo trull, 9. Calaceit, 2001

amb l'Institut d'Estudis del Baix Cinca i l'Associació de Consells Locals de la Franja.

- La Gavella

Publicada també en col·laboració amb l'Institut d'Estudis del Baix Cinca i l'Associació de Consells Locals de la Franja, ha publicat fins ara 7 volums que recullen treballs d'investigació sobre diferents aspectes de les comarques catalanoparlants d'Aragó.

Presentació de l'exposició Desideri Lombarte. Ataüllar el món des del Molinar. Beseit, agost de 2002

• **Lo trull**

És una col·lecció dedicada a publicar l'obra literària d'autors del Matarranya o vinculats directament amb aquesta comarca. Fins ara se n'han publicat 13 volums, d'autors com Desideri Lombarte, Teresa Jassà, Juli Micolau, Miquel Blanc i el darrer del mont-rogi, resident a París, Carles Andreu. Alguns dels volums inclouen discos compactes amb els poemes recitats (en el cas d'Ataüllar el món des del Molinar) o també amb les gravacions originals d'algunes mostres de narrativa oral (en el volum Davall de la figuera. Històries de la tia Pasquala).

• **Lo trill**

Col·lecció dedicada a la publicació de treballs d'investigació, entre els quals cal destacar Lo Molinar. Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinensa, que recull en tres volums uns sis mil textos de literatura oral del Matarranya, entre contes, cançons, endevinalles, refranys, etc. i 200 melodies musicals. En l'elaboració del treball van participar una trentena de col·laboradors que van entrevistar a prop de tres-cents persones de tots els pobles de la comarca, des de Faió fins a Aiguaviva.

S'han publicats a més treballs dedicats a la toponímia, les festes tradicionals, la fauna o la flora, com és el cas del darrer volum, el novè, Les plantes medicinals del Matarranya, de Miquel Blanc. Actualment hi ha en premsa un treball sobre els límits territorials de l'antiga diocesi de Tortosa i un altre sobre els parlars del Matarranya.

• **Quaderns de les Cadolles**

L'any 2002 es va iniciar aquesta nova col·lecció, hereva dels Quaderns de la Glera, que, dirigida pel mequinensà Esteve Betrià, vol ser una nova mostra de la literatura que es fa a les comarques de la Franja. Els volums tenen una periodicitat d'aparició trimestral i fins ara s'han publicat 10 obres d'autors com Josep A. Carrégal, Jesús Moncada o Susanna Barquin, entre d'altres.

• **Edicions de Cds**

S'han editat també tres discos compactes, un de contes tradicionals que porta per títol Qüento va, qüento vingue. 10 contes tradicionals del Matarranya, un altre en homenatge al poeta Desideri Lombarte, anomenat Una roella al cor i el darrer, 30 anys de cançons, del cantautor de Favara, Àngel Villalba.

A més l'Associació és coeditora, des de l'any 2001 de la revista mensual d'informació general Temps de Franja.

Dins del camp de la difusió, l'associació disposa de dos exposicions itinerants, Ataüllar el món des del Molinar –que fa un recorregut didàctic per la persona i l'obra de Desideri Lombarte– i l'exposició de fotografies de Tomàs Riva, Quan érem emigrants –que explica en 40 fotografies el procés d'emigració des del camp a la ciutat a principis de la segona meitat del segle XX.

PROJECTES DE FUTUR

Actualment tenim dos importants projectes en marxa, per una banda la digitalització i catalogació de tots els materials sonors que van utilitzar-se per a l'elaboració de Lo Molinar i Bllat Colrat (recull de literatura popular del Baix Cinca, la Llitera i la Ribagorça) i, per altra banda l'exposició sobre la llengua catalana a l'Aragó.

L'any 1998, l'entitat va passar a ser Centre d'Estudis adscrit al Instituto de Estudios Turolenses de la Diputació Provincial de Terol. Actualment, aquest conveni d'adscripció està en fase de revisió, però tot sembla indicar que l'any 2005 es tornarà a posar en marxa. L'any 2003 també es va signar un conveni de col·laboració amb el Consell Comarcal del Matarranya, que esperem comenci a donar els seus fruits amb la propera creació d'un arxiu comarcal del patrimoni cultural. Des del 2003 som també membres de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana.

Tot i les relacions amb aquests organismes oficials, l'Associació no renuncia a les reivindicacions d'un marc legal més òptim per als catalanoparlants d'Aragó, per la qual cosa les activitats de l'entitat no es limiten a l'edició i difusió cultural. En els darrers anys s'estan organitzant

cursets de llengua catalana per adults en nombroses poblacions de la comarca (el darrer curs, en 8 localitats), dins del programa d'educació d'adults del Govern d'Aragó.

L'associació ha participat activament en campanyes públiques per a la defensa de la dignitat i els drets dels catalanoparlants de l'Aragó (campanyes per la cooficialitat del català, per la reforma de l'estatut d'autonomia...). També ha treballat, juntament amb altres associacions de tota la Franja, perquè el govern d'Aragó elaborés una llei de llengües, que s'espera que siga aprovada en la present legislatura.

Des de l'any 1990 es treballa conjuntament amb l'Institut d'Estudis del Baix Cinca i l'Associació de Consells Locals de la Franja, la qual cosa ha donat com a fruit la creació, aquest any 2004, de la Institució Cultural de la Franja, de la qual formen part, a més de les associacions esmentades, l'Institut d'Estudis Ribagorçans, de creació recent.

En el nostre local social a Calaceit disposem també d'una biblioteca especialitzada en La llengua catalana a l'Aragó. L'horari de consulta i atenció és de dilluns a divendres de 10 a 13h.

En quinze anys l'associació ha passat de 20 a 350 socis, xifra que no és suficient encara per dur endavant el munt de projectes i activitats que hi ha damunt la taula.

Associació Cultural del Matarranya
C/ Pla, 4 - 44610 Calaceit (Terol)
Tel. 978 851 152.
A/e.: associacio@matarranya.com
<http://www.matarranya.com/ascuma>

RICARD SOLANA VALLS
Associació Cultural del Matarranya

Xarrada sobre els muixons dels Ports. 13ª Trobada Cultural del Matarranya. Beseit, 2002

Primer aniversari de l'Institut Ramon Muntaner

L'Institut Ramon Muntaner. Fundació Privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana, es va constituir el juliol del 2003. Per aquest motiu durant aquest mes de juliol hem celebrat el seu primer aniversari. En aquest temps s'han posat en marxa molts projectes i línies d'ajuts amb l'objectiu principal de donar suport a la recerca i la difusió dels centres d'estudis de parla catalana, vocació amb què es va iniciar i amb què continuarem treballant.

EL PORTAL DELS CENTRES D'ESTUDIS: www.irmu.org

Els dos eixos principals que articulen molts dels projectes de l'Institut Ramon Muntaner són el foment del treball en xarxa dels centres i la difusió de la important tasca de recerca i dinamització socio-cultural que realitzen.

Per aquest motiu un dels projectes principals de l'Institut Ramon Muntaner ha estat la creació d'un portal dels centres d'estudis a internet. Un portal que pretén convertir-se en un espai de referència no només pels centres d'estudis o per a les persones interessades en el món dels centres d'estudis, sinó també per a persones d'altres àmbits de la investigació i de la cultura.

Per fer l'estructura i el disseny del portal l'Institut ha signat un conveni de col·laboració amb la Universitat Rovira i Virgili. El personal de l'Institut Ramon Muntaner, gent dels centres d'estudis i tècnics del Servei de Recursos Educatius de la Universitat han treballat intensament en aquesta primera fase del projecte, per tal que l'estructura respongués tant a les necessitats i els interessos expressats pels centres com a les inquietuds que pogués tenir un potencial usuari del portal.

El portal està articulat en un conjunt d'exhaustives bases de dades interrelacionades que donen accés a la informació per diferents vies: a través de la cerca d'un centre, cercant una publicació, en funció de l'àmbit temàtic sobre el qual necessitem informació, etc.

Tot i que l'Institut s'encarrega de l'administració del portal i del manteniment

de la informació més general, els veritables protagonistes són els centres d'estudis, ja que són ells mateixos els encarregats de gestionar les dades que en relació amb el seu centre van apareixent al portal. Per aquest motiu és molt important que els centres d'estudis s'impliquin en el projecte i que siguin cada vegada més els que incorporin les seves dades. El reconeixement de la importància del paper dels centres d'estudis a la societat ha de començar pels propis centres i el portal pot ser una molt bona plataforma no només per donar a conèixer aquest món sinó també la ingent recerca que realitzen i que han realitzat els centres des de fa molts anys.

L'Institut es concentrarà, després de la presentació del portal, en anar incorporant els centres que encara no han entrat a formar part d'aquest projecte i en donar-lo a conèixer en centres universitaris, arxius, museus, etc.

LÍNIES D'AJUTS

El suport a la recerca i a les activitats realitzades pels centres d'estudis és també una de les línies d'actuació principals de l'Institut. Per aquest motiu s'han obert convocatòries d'ajuts amb l'objectiu de subvencionar tant les activitats com els projectes d'investigació i de difusió cultural realitzats pels centres. El que s'ha valorat a l'hora d'atorgar els ajuts ha estat la col·laboració entre centres, de centres amb altres entitats i que fossin de diferents àmbits territorials.

S'han obert dues convocatòries d'ajuts per a organitzar congressos, jornades, cursos a les quals es van acollir activitats que tinguessin lloc durant la segona meitat del 2003 i durant el 2004. En total han estat subvencionades 19 activitats de centres de diferents punts dels territoris de parla catalana (Catalunya, l'Alguer, València, la Franja...), activitats molt diverses (congressos, jornades, cursos, cicles de conferències) i de temàtiques molt diverses (arqueologia, literatura, història, patrimoni...) que responen a l'heterogeneïtat dels propis centres d'estudis.

Portal a internet de l'Institut Ramon Muntaner

Està previst que el proper mes de setembre s'obri una nova convocatòria d'ajuts per a l'organització d'activitats que tinguin lloc durant el 2005.

També s'han obert dues convocatòries per a projectes d'investigació o de difusió cultural. En la primera convocatòria es van concedir vuit ajuts per a projectes de recerca: cinc d'un any de durada i tres que tenen un termini de tres anys. S'han subvencionat exposicions, recull de fonts orals, realització d'arxius fotogràfics, recerca i activitats d'un fet commemoratiu, recerca sobre determinats elements patrimonials.

En aquests moments hi ha oberta una segona convocatòria oberta. Aquesta convocatòria presenta algunes variacions respecte a l'anterior. Inclou dues modalitats: una modalitat de temàtica lliure i una modalitat que ofereix la possibilitat de fer treballs d'investigació que es puguin incloure dins aquests dos àmbits temàtics: "El patrimoni vinculat a l'aigua" i "Literatura, paisatge i territori". Aquests dos àmbits temàtics tenen un coordinador que serà l'encarregat de supervisar els treballs i orientar els centres que ho necessitin. L'objectiu és que aquests àmbits temàtics després esdevinguin una activitat conjunta dels centres (unes jornades, una llibre, una exposició...) coordinada des de l'Institut.

ALTRES PROJECTES

Però tot i que el que hem presentat fins ara són les dues línies prioritàries de l'Institut, també hem estat treballant per establir convenis i eines de suport que puguin facilitar la tasca dels centres d'estudis.

- Signatura d'un conveni de col·laboració amb el CBUC: L'Institut Ramon Muntaner també ha establert un conveni de col·laboració amb el CBUC (Consorti de Biblioteques Universitàries de Catalunya) per tal d'incorporar les revistes dels centres d'estudis dins el Catàleg Col·lectiu de Sumaris Electrònics de Revistes.

Els centres d'estudis seran els encarregats d'introduir el sumari i el text complet de la revista dins aquest catàleg que està sent un dels més consultats per la comunitat científica en aquests moments.

La incorporació de les revistes dels centres d'estudis a aquest catàleg permetrà per una banda donar difusió a les publicacions i temes treballats des dels centres i per altra banda facilitar l'accés a la informació que generen.

Per informar als centres del sistema que han de seguir per a incorporar les dades s'ha organitzat una sessió informativa adreçada als centres a Vilafranca, on una tècnica del CBUC ha proporcionat als centres la informació que necessitaven per començar a treballar en aquest projecte.

- Signatura d'un conveni de col·laboració amb la Biblioteca Pública de Tarragona per establir unes línies de suport i de difusió pels centres d'estudis de la demarcació de Tarragona. Un servei que es concreta en una sèrie de mesures com per exemple: suport de consulta bibliogràfica, un servei de documentació, amb la tramesa periòdica de notícies i legislació d'interès pels centres d'estudis i un espai físic de difusió de les seves publicacions i activitats. Com a contraprestació els centres hauran d'enviar a la Biblioteca un exemplar de les seves publicacions. Aquesta ha estat un experiència en què treballarem per tal que els centres d'estudis d'altres territoris també se'n puguin beneficiar.

- Una de les finalitats de l'Institut Ramon Muntaner és afavorir el desenvolupament dels diversos àmbits d'estudi referents a la realitat cultural, lingüística, social, econòmica i política de les terres de parla catalana. Amb l'objectiu d'atendre d'una manera específica i àmplia l'àrea de la llengua i la literatura s'ha constituït el Grup de treball sobre la diversitat i l'estandar-

ització. Aquest grup està format per professionals de l'àmbit acadèmic, associatiu i de l'administració que a partir de les propostes de variació i del model de llengua de l'Institut d'Estudis Catalans -com a autoritat lingüística- i a través de l'Institut Ramon Muntaner -com a organisme que pretén abastar tot el domini lingüístic- vol encetar una via d'estudi i investigació sobre la diversitat lingüística i literària arreu dels països de parla catalana.

És en el context d'aquest grup de treball que apareix la Beca Joan Veny. L'objectiu d'aquesta beca és fomentar la recerca sobre el tractament de la diversitat i l'estandardització lingüística arreu dels territoris de parla catalana. Seguint aquesta mateixa línia s'han realitzat encàrrecs de treballs que versen sobre problemàtiques lingüístiques importants. En un cas es tracta d'un estudi del tema de l'aplicació de la diversitat i l'estandardització en els llibres de text. L'altre estudi tracta els factors disgregatoris del català a l'Aragó.

- L'Institut Ramon Muntaner ha col·laborat amb el Centro de Estudios Bajoaragoneses en l'edició de l'obra *Fulls de les fronteres*. Entre Gandesa i Alcanyís, recull d'articles de Joan Perucho, realitzada sota la direcció del filòleg Artur Quintana. Es tracta d'un recull d'articles, procedents de diverses publicacions, en edició bilingüe, català-castellà. El fil conductor de l'obra

són, com el títol de l'obra indica, aquestes terres de frontera entre Catalunya i l'Aragó, presents de manera recurrent en l'obra de Joan Perucho, on la realitat i el fet històric es barregen amb la ficció, i que anem visitant i coneixent gràcies a les descripcions realitzades per l'autor.

L'Institut ha intentat durant en aquests mesos participar en les activitats dels centres d'estudis, donar-los suport i col·laborar en els projectes que han realitzat i fer-ne difusió: trobada de centres d'estudis de Girona, on es fa realitzar la sessió informativa del portal pels centres d'aquell àmbit territorial; participació en cursos, jornades, trobades de centres, com per exemple en la Jornada Conèixer Artur Bladé i Desumvila o la Trobada d'Entitats d'Esplugues; participació en l'organització de la Fira del Llibre i de l'autor Ebrençs, l'Institut ha format part de la Comissió organitzadora i ha participat activament en la Fira; col·laboració en l'organització de la propera Jornada Transpirinenca d'estudis, amb l'objectiu de reactivar aquestes Jornades i implicar els diferents territoris que conformen els Pirineus en una activitat d'estudi sobre una temàtica que pugui ser d'interès comú, però també pel públic en general, etc.

Continuarem treballant intensament per tal de millorar la feina realitzada fins ara i de donar resposta a les necessitats expressades pels centres, en definitiva per tal de continuar essent un instrument al servei dels centres d'estudis.

Presentació de la Beca Joan Veny a la seu de l'IRM.

La Secció de Ciència i Tecnologia de l'Institut d'Estudis Catalans.

Aquesta Secció és hereva de l'antiga Secció de Ciències —una de les tres que passaren a configurar l'Institut el 1911—, de la qual s'es cindí la Secció de Filosofia i Ciències Socials el 1968, i que posteriorment es subdividí en la Secció de Ciències i Tecnologia i la Secció de Biologia el 1989. Tot i les dificultats ineludibles en qualsevol classificació del saber, la Secció compren actualment quatre àrees de ciències —Matemàtiques, Física, Química i Geologia, i quatre àrees de tecnologia —Industrial, de la Construcció, de la Informació i Comunicació, i de la Terra—. Actualment té 32 membres, 9 dels quals són emèrits.

Manté un estret lligam amb la Secció de Biologia fins el punt que una de cada tres reunions ordinàries és conjunta de les dues seccions. Comparteix múltiples activitats amb aquesta Secció, com són la publicació de la revista en llengua anglesa *Contributions to Science* —que té com a objectiu donar a conèixer internacionalment els investigadors catalans en tant que catalans— i la publicació de la col·lecció *Clàssics de la Ciència*, conjunt d'obres d'especial rellevància en l'evolució històrica de la ciència. Les dues seccions han organitzat conjuntament jornades relatives a temàtiques compartides —contaminació, enginyeria biomèdica, canvi climàtic, ecologia, i sostenibilitat, entre altres— com ara la recent jornada *L'aigua un recurs fonamental*.

Entre els seus projectes específics es troben la creació d'un Diccionari Científic i Tecnològic i el projecte "Arxius de Ciència" que té per objectiu la preservació dels arxius rellevants de científics i tecnòlegs catalans.

Reforcen la inserció de la Secció en l'entorn social les seves societats filials algunes de les quals mantenen una

LAVOISIER, ANTOINE-LAURENT. Tractat elemental de química. (*Clàssics de la Ciència*; 6). Traducció de Mireia Artís, Introducció i notes d'Agustí Nieto-Galan. Coedició amb Eumo Editorial i Enciclopèdia Catalana, 2003. 386 pàg.

extraordinària activitat de difusió de la ciència i de la tècnica que compren la realització de simposis, jornades i conferències. N'hi ha cinc d'específiques de la Secció, són les de Matemàtiques —organitzadora de la fase catalana de l'Olimpíada matemàtica—, de Física, de Química, de Tecnologia i d'Història de la Ciència i la Tècnica. I n'hi ha dues d'àmbit compartit amb la Secció de

Contributions to Science. Volum 2. Issue 1 (2001). 140 pàg.

Biologia, són la Institució Catalana d'Estudis Agraris i la Societat Catalana de Ciències de l'Alimentació. Les publicacions, regulars i monogràfiques, de les societats filials, són un referent en la divulgació d'alt nivell en llengua catalana.

JOAQUIM AGULLÓ I BATLLE
President de la Secció de Ciències i Tecnologia.

Entrevista a Victòria Almuni

Amb la Victòria Almuni Balada iniciem aquesta nova secció de la Revista Frontissa. Victòria Almuni és llicenciada en Història i Geografia per la Universitat de Barcelona i es va especialitzar en Història de l'Art. Es va doctorar l'any 2003 mitjançant la presentació de la tesi: *Una fàbrica baix-medieval de gran envergadura. La catedral de Tortosa en els segles XIV i XV. Estudi documental*, investigació que recentment ha estat guardonada amb el premi Josep Pijoan de les Arts atorgat per l'Institut d'Estudis Catalans. Ha realitzat diverses publicacions, ha participat en congressos i ha col·laborat en estudis patrimonials centrats en diferents aspectes de l'art en època medieval. Actualment, es professora de secundària en el IES Sales i Ferré d'Ulldecona i és la Presidenta del Centre d'estudis Seniens, al qual pertany des de la seva creació.

1. Quan vas començar a col·laborar en el Centre d'Estudis i perquè?

Sóc al centre d'estudis des de que es va crear, el febrer de 1991. Hi he participat activament des d'aleshores juntament amb un grup de persones que també hi col·laboren des del principi i d'altres que s'han anat afegint. Sempre he tingut interès per participar activament en la dinamització social i cultural del poble. La idea d'una entitat que es pogués dedicar a la recerca en temes locals i a la difusió del patrimoni cultural del municipi en general ens va engrescar a tots i vam decidir constituir-nos com a associació. L'objectiu inicial era poder constituir diferents seccions amb funcionament autònom per a poder treballar des de aspectes relacionats amb la història, les ciències socials o la llengua fins a temes més vinculats a la natura o d'altres que es poguessin afegir. A la llarga, però, el grup de gent que ens hem mantingut en actiu hem treballat especialment temes d'història i etnologia.

2. Quina visió tens d'aquest món dels centres d'estudis? I quin paper creus que juguen els centres d'estudis dins la societat?

Jo els veig com entitats força útils per a la creació i el manteniment d'una consciència col·lectiva de comunitat. Suposo que si no ho veiés així no en formaria part. També m'adono que, des de fora, la

societat de vegades els considera com organismes una mica tancats, formats per persones amb un interès molt concret en temes puntuals, normalment històrics. Si et fixes en aquesta percepció exterior et desanimas, perquè et sents incomprès. Altres vegades, però, davant d'activitats concretes que capten l'interès de la població, d'altres investigadors o de persones vinculades a la difusió cultural, veus que la tasca que realitzes té una utilitat social que es valora positivament. Això darrer és el que t'empeny a continuar.

Molta de la gent que fa recerca en història local i etnografia ho fa des del món dels centres d'estudis. Només des d'aquest punt de vista ja compleixen un paper molt important.

3.- Creus que es valora suficientment la tasca realitzada pels centres d'estudis tant a nivell de recerca com de dinamització socio-cultural?

Sempre que estàs dins d'una entitat, com vius tots els seus problemes en directe i hi dediques molt de temps, tendeixes a considerar que no es valora prou. La veritat és que actualment els interessos de la gent estan molt diversificats i que hi ha ofertes d'oci amb les quals ens resulta força difícil competir. Amb tot, crec que aquesta pregunta es pot contestar en la mateixa direcció que l'anterior. Si et fixes en el cas que et fan normalment tens la temptació de contestar que no. Quan necessiten el consell d'entitats sèries o fer alguna activitat amb un mínim de rigor, aleshores sí que recorden on estàs, i això jo al menys ho entenc com un reconeixement de la competència de les nostres entitats. Això és el que crec que estic més positiva. Quan tinc motius negatius, com el té tothom, penso que per l'esforç que hi dediquem de vegades no ens valoren prou perquè les nostres actuacions són poc espectaculars. No són entitats dedicades a l'espectacle o la mera distracció. El nostre objectiu és recuperar i fer difusió de la memòria històrica, i això actualment de vegades pot semblar poc atractiu si no hi ha al darrera un desplegament mediàtic important al que normalment no podem accedir des d'entitats locals.

4. Parla'ns del teu centre i de l'activitat que realitzeu

Repeteixo que som un centre petit. D'àmbit local i a un poble on la gent treballa moltes hores i n'hi queden poques per al voluntariat. Això, juntament amb el fet que ens agrada fer les coses amb un mínim de rigor, és fonamental per a entendre que el ritme de treball no pot ser ràpid. En essència les tasques que portem a terme es relacionen com es desprèn de les preguntes anteriors amb la recerca i la difusió del patrimoni local i de la memòria històrica. Totes dues activitats van lligades. Des que ens vam crear hem treballat en diferents projectes de recerca. Els més importants han estat el patrimoni arquitectònic del nucli de població, l'activitat dels rosegadors i bosquerols que es dedicaven a explotar la fusta del sector dels Ports que es troba dins del nostre terme municipal, els molins i altres instal·lacions hidràuliques del riu de la Sénia i, darrerament, els inicis del procés de industrialització del poble. Aquest darrer és el tema que ara ens ocupa més temps. Estem recollint memòria oral i testimonis materials de les persones que van viure el moment del desplegament industrial i encara tenen molta informació útil emmagatzemada. És una tasca molt agraïda, perquè les persones a qui valorem el seu passat es senten especials i s'impliquen força en allò que tu fas. Molt sovint et donen idees que no havies considerat. Sempre hem de partir de la base que ho van viure en primera persona i ho coneixen millor que cap estudiós encara que els falte l'anàlisi del context general.

Des del punt de vista de la difusió hem fet coses molt diverses. L'any 1992 vam organitzar el primer Espavil, un conjunt d'ac-

tivitats a manera de tallers pensades per a ocupar els nens del poble el mes de juliol. Després va prendre la iniciativa l'ajuntament i encara ara es segueix organitzant i amb molt èxit. Hem muntat diferents exposicions, sobre els temes esmentats o sobre altres de relacionats amb la zona. Va ser força gratificant la que vam muntar l'any 1998 juntament amb el Centre d'Estudis d'Ulldecona. Aprofitant l'exposició que l'Institut Català de la Mediterrània va fer sobre l'Islam a Catalunya, nosaltres vam recollir informació publicada de la zona i en vam fer una d'adaptada per a l'interès comarcal. Vam quedar contents de l'experiència, perquè al mateix temps vam organitzar video-fòrums i viatges culturals a diferents llocs de Catalunya on el passat musulmà és encara evident – Tortosa, Balaguer, Lleida, etc.

També solem fer tots els anys un cicle de xerrades sobre temes diversos, locals o vinculats al passat comú. Quan es publica un llibre sobre la zona en solem fer la presentació. Sempre recordaré la de Maquis, el puño que golpeó al franquismo, del doctor Josep Sánchez Cervelló. Va aixecar una expectativa inusual al poble.

5. Quins projectes de futur teniu?

Estem treballant en la senyalització dels edificis i elements urbans més significatius de la població, que esperem tenir enllestida per al mes d'agost. A proposta de l'ajuntament estem treballant en el muntatge d'algun tipus d'activitat relacionada amb la commemoració dels 25 anys d'ajuntaments democràtics. Això serà a la tardor. Dins de l'àmbit de la recerca continuem amb el tema dels orígens del procés de industrialització, que ens ocuparà encara una any perquè és força complex. Volem també acabar el tema del ròssec de troncs des dels Ports, publicant un llibre que tenim a mitges però no hem acabat de concretar del tot.

Una iniciativa que ens fa il·lusió és la publicació d'un suplement de la revista local, Lo Senienc, destinada a la recerca. Fa anys que ens plantejem la necessitat de publicar una revista per a que l'activitat de recerca que es fa sobre la població tingui la difusió adequada. Els costos materials, però, són difícilment absorbibles per a una entitat de la magnitud de la nostra. Vam proposar a l'ajuntament de fer un número extraordinari a l'any amb articles de diferents tipus vinculats a la Sénia, i ho va acceptar. El primer d'aquests "extra" sortirà a l'agost. L'estem ultimant

6. Quins són els problemes amb què us trobeu i quins creus que es poden fer extensibles al conjunt dels centres d'estudis?

Sense cap dubte, el principal problema és la poca gent que es mostra disposada a col·laborar i la necessitat d'incorporar persones joves que renoven la cantera. És molt difícil que s'afegeixi gent als grups de treball, encara que faces crides i difusió de la teva feina. Aquest és un tema que surt de manera recurrent sempre que fem trobades de centres d'estudis. La recerca és una activitat que ocupa molt de temps i els resultats sempre són visibles a llarg termini, i això de vegades costa d'entendre. A més, tota col·laboració s'ha de fer en hores que treus del temps lliure, que cada cop és menor.

Recentment has rebut el premi Josep Pijoan de les Arts de l'Institut d'Estudis Catalans a la millor tesi doctoral dedicada a la investigació sobre aspectes de la història de l'art català.

7. Explica'ns en què es centrava la teva tesi doctoral i quins són els temes d'investigació sobre els quals treballes habitualment.

Sóc especialista en història de l'Art, i m'he dedicat més que res a l'arquitectura medieval. He col·laborat en estudis sobre les fortificacions medievals al Montsià, encara que l'estudi de la catedral de Tortosa centra des de fa molts anys el meu interès. El tema de la tesi, que vaig defensar el maig de 2003, és el procés constructiu de la catedral de Tortosa als segles XIV i XV. He estudiat especialment l'evolució quotidiana de l'obra del temple i he intentat esbrinar el màxim d'informació possible sobre els homes que hi van col·laborar. He dedicat també un apartat al conjunt de la canònica i a la catedral romànica que la gòtica va anar substituint. Sense considerar aquests edificis no es pot entendre el procés de renovació que hi ha en aquest punt tant emblemàtic de la ciutat a la Baixa Edat Mitjana.

8. Per la teva trajectòria, les col·laboracions que has realitzat, etc. observem que t'has convertit en una persona de referència en temes d'art en aquest àmbit geogràfic. Creus que habitualment es valora l'investigador local fóra del territori on treballa i que es tenen prou en compte els seus coneixements?

Quan era joveneta i vaig començar a introduir-me en el món de la cultura pensava que quan la nostra generació aconseguiríem situar-nos una mica s'acabarien les competències i es podria treballar a gust perquè hi hauria molta col·laboració. Amb el temps m'he adonat que no és del tot veritat. Moltes coses continuen com abans, malgrat que els que ara ocupen els càrrecs de responsabilitat s'han format dins d'un sistema democràtic que tots vam reivindicar com a necessari. Sembla que hi ha necessitat de classificar a les persones en grups o compartiments concrets, contraris a altres compartiments. Si intentes mantenir-te al marge, pagues un preu alt perquè has de treballar més aïllat. En aquest sentit, jo i molts altres a qui agrada la investigació tenim la sort de dedicar-nos professionalment a una feina que no té res a veure – sóc professora de ciències socials a secundària. Això ens obliga a esforçar-nos més per a estar al dia de les coses i ens aparta de segons quines oportunitats. En contrapartida, però, ens ofereix una independència que altres no tenen i ens permet centrar els nostres esforços en la investigació, que en definitiva és el que ens interessa. Coneixo més gent que pensen com jo en aquest sentit. Ho hem parlat moltes vegades. Centrant-me més en el que em demanaves, des de fora cada cop més es tenen més en compte les nostres investigacions. Però per a això han d'estar publicades. És un tema prioritari però complicat, perquè poder publicar un article de certa qualitat porta molt de temps. I ja no et dic res d'estudis de més magnitud.

9. Estàs realitzant algun treball d'investigació en aquests moments?

Estic coordinant i participant activament en la recerca sobre la industrialització a La Sénia. Al mateix temps col·laboro amb l'equip que treballa al castell d'Ulldecona i estic revisant el text de la tesi que sortosament sortirà publicat en un termini de temps d'aproximadament un any. Tinc ganes de reprendre l'estudi de l'art medieval a l'antiga diòcesi de Tortosa. Quan fas una tesi surten molts de temes que t'interessen però que de moment no pots treballar a fons. És un cabdell de fil que estires i no s'acaba mai. La investigació és un món apassionant quan t'hi poses dins.

L'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona. Paradigma d'una política de concentració arxivística pionera dins l'església.

FUNDACIÓ DE L'ARXIU HISTÒRIC DIOCESÀ DE TARRAGONA

El Dr. Antolín López Peláez, arquebisbe de Tarragona, encomanà a Mn. Sanç Capdevila i Felip, ecònom de Forès, que elaborés un estudi sobre els arxius parroquials. La memòria redactada en català sota el títol "L'estudi, ordenació i inventari dels arxius parroquials" porta la data de l'1 de desembre de 1918. La mort de l'arquebisbe, el dia 22 del mateix mes, impedí al prelat de rebre-la. Tanmateix, el 19 de gener de 1919, Mn. Sanç Capdevila la lliurava al vicari capitular de Tarragona.

El 21 de desembre de 1919 el Dr. Francesc d'Assís Vidal i Barraquer prenia possessió com a nou arquebisbe de Tarragona. Poc temps després, el 9 de febrer de 1920, el nou prelat "va determinar la creació d'un Arxiu diocesà, on s'hi guardessin tots els documents històrics i manuals antics del Arxiu de la Província Tarraconense, de la Taula Arquebisbal, de la Secretaria de Càmera, de la Cúria Eclesiàstica i dels arxius Parroquials de tota l'arxidiòcesi". Aquell mateix dia va encomanar la tasca a Mn. Sanç Capdevila (1883-1932). Aquesta fou una de les seves primeres providències al front de l'arquebisbat de Tarragona.

Tanmateix, encara avui no són del tot clares les raons d'aital decisió. Hom ha apuntat com a causa possible de la fundació de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT), el projecte que tenia el Dr. Vidal i Barraquer d'instal·lar a Tarragona una Universitat Catòlica, com les que hi havia a Milà o a Lovaina. Això explicaria que portés a Tarragona el Dr. Miquel Vilatimó i Lloberas i Mn. Joan Serra i Vilaró, clergues d'una gran vàlua intel·lectual, procedents de les diòcesis de Vic i Solsona, respectivament. També ajudaria entendre perquè envià a Roma el Dr. Pere Batlle i Huguet i el Dr. Jeroni Claveras i Brunet, a estudiar arqueologia i arxivística, respectivament.

El 15 de febrer de 1921 arribaren a l'AHAT els primers arxius parroquials. Es tractava dels arxius de Belltall, Conesa, Passanant i Forès. El 10 de desembre del mateix any el cardenal Vidal i Barraquer ordenava que tota la documentació de l'arquebisbat de Tarragona, anterior a 1750, fos portada al nou arxiu. El movia a fer-ho una triple intenció: evitar possibles pèrdues de documents, assegurar-ne la seva conservació i facilitar-ne la consulta. A partir d'aleshores Mn. Sanç Capdevila inicià les seves "excursions" per les parròquies de l'arquebisbat tot recollint la documentació que posteriorment hom trametia a Tarragona.

L'EDIFICI I LA INFRASTRUCTURA

L'any 1920 per tal d'instal·lar el nou arxiu hom va habilitar una sala a la planta baixa del palau arquebisbal, la que hi havia entre la muralla i el jardí, situada a sota mateix de la capella, que avui serveix com a sala de reunions. Immediatament començaren les obres de rehabilitació i, un cop acabades, la sala es deixà eixugar durant un any.

El 10 de febrer de 1921, Mn. Sanç Capdevila anà a Barcelona per tal de visitar els arxius de la ciutat –el de la Corona d'Aragó i el de la ciutat de Barcelona– i conèixer quelcom sobre el seu funcionament. Per altra banda, el dia 14 del mateix mes aconseguí d'en Puig i Cadafalch, aleshores president del Institut d'Estudis Catalans, el compromís de que hom lliuraria a l'AHAT totes les obres de tipus històric que publicués dita institució, totes les obres repetides que tingués la Biblioteca de Catalunya, i una subvenció per a relligar els volums del novell arxiu. El primer xec arribà el 3 d'agost del mateix any.

El 14 de maig de 1921 arribaren a l'AHAT els 4 primers armaris de fusta amb les portes cobertes amb una xarxa metàl·lica, que havia fet el fuster Josep

Mn. Manuel M. Fuentes, director de l'Arxiu.

Juncosa pel preu de 220 ptes. El 23 de juliol hom instal·là la calaixera de les cèdules. El 28 de setembre arribaren els 8 darrers armaris.

L'any 1929 el cardenal Vidal i Barraquer encarregà a l'arquitecte Jeroni Martorell que projectés un edifici de nova planta per a seu de l'AHAT. El cardenal cedia per a tal finalitat la seva cotxera, que es trobava entre el palau arquebisbal i el seminari. Tanmateix, segurament pels desgavells econòmics que aviat comportaria el període republicà el projecte no arribà pas a bon terme.

Una invasió de tèrmits l'any 1968 aconsellà el trasllat de l'AHAT a una altra ubicació. El cardenal Benjamín de Arriba y Castro cedí l'antiga cotxera del palau arquebisbal i donà 2.700.000 ptes. per a la nova construcció. L'import total de l'obra es pogué eixugar amb una subvenció d'1.500.000 ptes. que aportà la Direcció General de

Archivos. Les obres començaren la tardor de 1968 i s'acabaren l'any 1971. El nou edifici fou inaugurat pel nou arquebisbe metropolità el Dr. Josep Pont i Gol. El 2003 hom ha rehabilitat l'edifici amb la construcció d'una nova sala de lectura i de diversos espais de treball.

ELS INSTRUMENTS DE TREBALL

Mn. Sanç Capdevila i Felip va iniciar les tasques de classificació de la documentació que anava ingressant a l'AHAT. Ell va establir el criteri del repartiment de la documentació per armaris: dels concilis, del patrimoni de la Mitra, dels còdex, de les parròquies, etc. També va crear un quadre de classificació de la documentació procedent dels arxius parroquials. Un sistema que va publicar l'any 1926 i que ens sembla plenament vàlid.

A partir de la dècada de 1970 hom continuà la classificació de la documentació parroquial. Mn. Sanç Capdevila havia acabat a la lletra F, tanmateix, i de forma sorprenent hom abandona el seu sistema. A partir d'aleshores desaparegueren les sèries i les subsèries i s'establí una numeració continuada. No sabem encara perquè hom seguí aquest nou criteri. De fet en alguns casos fins i tot es trencà el criteri de procedència.

Els inventaris que es redactaren a partir d'aleshores –alguns fins i tot foren publicats– han d'ésser revisats i homologats convenientment, car no segueixen pas criteris uniformes de classificació.

ELS NOUS REPTES

Actualment, la confecció de nous instruments de treball és l'aspecte que més ens preocupa, car és imprescindible perquè els usuaris puguin accedir adequadament i convenient als fons servats a l'AHAT. Les línies de treball són les següents:

1. La confecció d'una Guia general. (Història de l'AHAT, fons arxivístics –origen, desenvolupament i descripció–, i sèries i subsèries arxivístiques).

2. La reconstrucció d'antigues sèries i subsèries.

3. L'establiment d'un Quadre general de Classificació de la documentació de l'AHAT.

4. La revisió i homologació dels inventaris dels fons actualment accessibles als usuaris.

Sala de consulta.

5. La classificació, catalogació i inventariat de nous fons arxivístics. Tant dels ja existents, com els que ingressen novament.

Actualment la nostra tasca encara es mou a nivell d'una classificació provisional. Aquesta situació és prou interessant, car permet pràcticament d'obrir nous camins d'investigació.

Tanmateix, es fa feixuga i difícil, car ha de conviure amb la consulta habitual dels usuaris.

El primer que estem mirant de delimitar és l'existència mateixa dels fons documentals. No és pas fàcil d'establir-los, car pràcticament n'existeixen tants com arxius eclesiàstics. De moment és el que us podem oferir.

FONS DOCUMENTALS:

I. Arquebisbe metropolità i primat de Tarragona.

II. Vicari General.

III. Secretaria de Cambra i Govern.

IV. Administració.

V. Seminari.

VI. Província Eclesiàstica Tarraco-nense.

VII. Parròquies.

VIII. Confraries i associacions.

IX. Monacals i religiosos.

X. Arxius personals.

XI. Arxius senyorials.

XII. Arxius d'empreses.

MN. MANUEL M. FUENTES I GASÓ,
*Director de l'Arxiu Històric
Arxidiocesà de Tarragona.*

Classificació de documents

Aprenents i minyones. La infància abandonada a la Barcelona del vuit-cents.

Montserrat Alay Suárez

ALAY SUÁREZ, MONTSERRAT. *Aprenents i minyones. La infància abandonada a la Barcelona del vuit-cents*. Llibres de Finestrelles, núm. 1. Centre d'Estudis Ignasi Iglésias. Barcelona, 2003. 208 pàg.

En aquest llibre es fa un estudi dels expòsits barcelonins entre 1853 i 1903. Tot i que els seus orígens es troben en la Tesi Doctoral que vaig realitzar en el Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona, la seva temàtica s'inscriu clarament dins del camp més ampli de la Història Social. I és que, a través de la mainada expòsita de la Casa Provincial de Maternitat i Expòsits i de la Casa de Caritat es possible percebre una imatge prou nítida, moltes vegades esfereïdora, de la Barcelona de la segona meitat del segle XIX, una ciutat en ple procés de desenvolupament econòmic i de creixement demogràfic, però plena de contrastos i de desigualtats, on la pobresa i el desemparament més frapants s'amagaven en macroaïls benèfics, lluny de la vista de les persones benestants.

L'endinsament en la història d'aquestes institucions, en la mesura que m'ho possibilitava l'abundància de material dipositat en l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona —llibres de registre d'expòsits, d'entrades i sortides, reglaments interns, memòries, llibres d'actes de les sessions de les juntes de govern, entre d'altres—, em va permetre, a més de l'aproximació a un tipus molt especial d'infància —en èpoques passades més freqüent del que es podria pensar—, la possibilitat de contemplar l'evolució de la sensibilitat social. Així, davant dels meus ulls, la ciutat benèfica, que confinava la pobresa i els fills del pecat i es limitava a fer obres de caritat, esdevenia progressivament una ciutat més protectora, tot i que encara

no evitadora de les desigualtats socials. En tot cas, els esforços en el terreny de la medicina per rescatar les criatures de la mort i per inserir en les millors condicions els supervivents —que mai van superar el 50% dels ingressats en la Casa de Maternitat i Expòsits—, són dignes de menció.

A mesura que avançava la investigació, les dades que oferien els registres no podien més que sorprendre'm: degoteig continu d'infants morts —la majoria abans dels dos anys d'edat—, expòsits lliurats a dides que eren retornats una i una altra vegada, infants que arribada l'edat havien de passar a la Casa de Caritat —on la mort encara seguia sent un destí probable—, nois que fugien d'aquesta darrera institució abans d'acabar l'aprenentatge —i després de passar per dos, tres o més oficis—, noies que s'ensinistraven en les feines domèstiques i que es col·locaven un munt de vegades com a minyones fins a la majoria d'edat, expòsites ja adultes que retornaven a la institució com a miserables... Situacions totes elles que, d'una manera o altra, acabaven tancant el cercle inexorable de la pobresa.

A mesura que reconstruïa les vides dels expòsits —vaig resseguir un total de 8.766 itineraris— tenia la sensació d'obrir les portes, fins aleshores barrades, d'unes existències invisibles, a totes llums tristes, sobre les quals requeien grans dosis de vergonya col·lectiva i d'hipocresia. La societat de l'època no "perdonava" la pobresa quan aquesta anava acompanyada de la transgressió moral; malgrat que la misèria era la causa subjacent en la immensa majoria dels abandonaments d'infants en les cases d'expòsits, l'altra causa assortidora per excel·lència era la il·legimitat. Era pràcticament impossible que una dona sola, i més si era

Montserrat Alay

pobre, pogués tirar endavant el seu nadó il·legítim, aquell que la societat considerava com a "fruit del pecat".

Tots aquests aspectes i d'altres relacionats amb les causes afavoridores dels abandonaments en la Barcelona de l'època —les condicions de vida i de treball de les classes obreres i populars, l'intens rebuig social que la il·legimitat generava, les actituds estigmatitzadores envers la dona sola (pensem en l'enorme contingent de dones soles que des de les zones rurals feien cap a Barcelona per a fer de dides o minyones), el problema del treball femení (era pràcticament impossible compaginar la cura dels infants amb les llargues jornades de treball) i l'escàs abast dels mecanismes de protecció social— són tractats extensament en la primera part del llibre.

En la segona part ja entro de ple en les històries particulars dels nens i nenes ingressats en la Casa Provincial de Maternitat i Expòsits i els acompanyats

nyo en les seves entrades i sortides. Als que van tenir la sort de sobreviure en aquesta primera institució, i la dissort de no ésser afillats o retornats als pares o familiars, encara els segueixo la pista durant la seva estada en la Casa de Caritat. D'ells m'interessen, sobretot, l'educació i la formació professional que van rebre i el profit que de tot això en van treure alhora de reingressar en la societat.

Ja des del primer moment em vaig veure obligada a fer dos grups: els morts i els supervivents. L'evidència, després dels primers recomptes, de que els percentatges de mortalitat dels expòsits fins a 1880 oscil·laven al voltant del 70%, presentava lamentablement la mort com l'esdevenidor més habitual. Les causes les hem d'anar a trobar en la insuficiència de coneixements relatius al diagnòstic i tractament de moltes malalties —circumstància no exclusiva de la infància expòsita—, en la problemàtica relativa a la institució del didatge —alimentació insuficient o inadequada, canvis sovintejats de nodrissa, escàs control sobre aquelles dones— i en el mal estat de salut amb què ja ingressaven en l'establiment molts nadons.

Crida especialment l'atenció l'estreta relació entre la mortalitat dels infants i la insuficiència dels salaris oferts a les dides, situació que generava paradoxes tals com que en època de crisi hi hagués més oferta de nodrisses i per tant una disminució de la mortalitat i a l'inrevés. Les condicions materials del local del carrer Ramelleres de Barcelona —on va estar situada la casa d'expòsits fins la dècada del 1870—, la manca crònica de dides internes i l'exigua vigilància de les externes —les que criaven expòsits a casa seva, habitualment a pagès— no hi ajudaven gaire, perquè emmascaraven situacions de veritable negligència.

La situació descrita es va corregir amb el trasllat del Departament d'Expòsits als nous edificis de les Corts de Sarrià, moment a partir del qual la Casa de Maternitat i Expòsits de Barcelona es va situar a l'avantguarda de les institucions europees d'aquell tipus. A partir d'aquest moment, i en paral·lel als progressos de la medicina, la higiene i la puericultura, es comença a reduir progressivament i significativament la mortalitat. La

criança, en el sentit de tenir cura dels aspectes més estretament relacionats amb la simple supervivència física, màxima preocupació fins aleshores, va anar cedint protagonisme als aspectes més estrictament educatius, entesos com la potenciació de les facultats intel·lectuals, morals i físiques dels infants. Evidentment, a mesura que sobrevivien més infants, augmentava la preocupació per la seva educació i per les estratègies de la seva posterior inserció social. En un altre ordre de coses, l'amenaça social que en potència podrien significar sens dubte havia d'animar la burgesia a millorar el funcionament de les institucions on aquells infants eren asilats.

Però, què preparava el destí veritablement als infants que aconseguien escapar-se de la mort? Els més afortunats —eren poquíssims— eren retornats als seus pares o altres parents que els reclamaven o bé eren afillats per les dides que els criaven o per persones benestants. La major part dels casos, però, eren lliurats a dides que havien de garantir, a banda de la seva criança, l'assistència de l'infant a escola i l'aprenentatge d'un ofici. Era molt difícil saber si aquestes criatures acabaven esdevenint mà d'obra barata per a la mateixes famílies que els acollien. En qualsevol cas, i malgrat els riscos, era l'únic sistema que afavoria que els nens i nenes poguessin créixer en un ambient afectiu normalitzat. El benefici era doble: d'una banda la Casa de Maternitat i Expòsits es desempallegava de l'excés de criatures i de l'altra es possibilitava la inserció social dels supervivents. Cal dir, però, que la mortalitat dels infants atorgats en lactància externa era també molt elevada, tot i que no assolia les esgarrifoses xifres dels qui romanien asilats.

Com s'ha dit abans, un cert percentatge de les dides que criaven infants els acabaven afillant; en cas contrari els havien de retornar a la institució —per terme mitjà als 5 anys—, d'on posteriorment serien traslladats a la Casa de Caritat. És precisament en aquesta darrera institució on els nens i nenes rebien el gruix de la seva formació.

Un dels eixos fonamentals del meu treball ha estat esbrinar quin tipus d'educació rebien els expòsits barcelonins. Com per a la immensa majoria de la població es limitava a llegir, escriure i comptar. A la casa d'expòsits del carrer Ramelleres

Portada del llibre

el rastre de l'activitat escolar que s'hi desenvolupava gairebé no ha deixat rastre, segurament per les limitacions de l'emplaçament i per l'aclaparadora mortalitat que es donava en aquesta primera època de la història de la institució. El degoteig continu de morts i el tràfec constant de criatures sortint i retornant dels pobles on s'estaven amb les seves dides no deuriem pas afavorir la continuïtat de cap intervenció educativa.

A mesura que ens acostem al final del segle XIX, amb el pas dels nens i nenes a les noves instal·lacions de les Corts, la situació canvia radicalment. El fet que a principis del segle XX la Casa de Maternitat i Expòsits fos el primer lloc de l'estat espanyol on s'implantés el mètode Montessori ja diu molt de la celeritat amb que s'estaven produint els canvis.

Els expòsits que passaven a la Casa de Caritat rebien la seva instrucció barrejats amb la resta de nens i nenes d'aquella institució i segons els paràmetres pedagògics de l'època. Així, es preparava els nois per a guanyar-se la vida mitjançant l'aprenentatge de diversos oficis manuals, mentre que les noies —que no havien tingut i difícilment tindrien una família pròpia, ja que ben poques es casaven— eren adreçades majoritàriament cap al servei domèstic. Aquesta diferenciació es traduïa en escoles separades per sexes, on les nenes es dedicaven de manera preferent a les labors i l'aprenentatge de les feines domèstiques. No

obstant, la seva preparació era fins i tot superior a la mitjana de les noies coetànies, entre les quals hi havia un percentatge elevadíssim d'analfabetisme. D'altra banda, és molt difícil valorar el nivell de fracàs dels nois i noies un cop abandonaven l'asilament —en arribar a la majoria d'edat—, de la

mateixa manera que és difícil valorar en quina mesura aquest fracàs —en cas de produir-se— es deuria al seu pas pels asils més que no pas a la manca d'oportunitats legítimes que trobaven en la societat on eren abocats.

Després d'analitzar les trajectòries vitals del centenars dels expòsits que

van passar per les institucions benèfiques estudiades, no costa gens ni mica imaginar la Casa de Caritat com una autèntica agència d'aprenents i minyones, on els noies i noies s'ensinistraven en allò que sens dubte els seria més útil a l'hora de diluir-se en la gran massa dels iguals.

r e s s e n y e s i n o v e t a t s

AA.VV. *Ponències. Anuari del Centre d'Estudis de Granollers 2002*. Associació Cultural de Granollers, Granollers, març 2003, 195 pàg.

El Centre d'Estudis de Granollers va néixer l'any 1952 amb la voluntat de "crear i mantenir un nucli local que s'interessí per tots els aspectes que abraça l'ampli concepte de la cultura, i que investigui i treballi sobre la història, les ciències, la literatura, l'art, etc., amb preferència en els seus aspectes local i comarcal", en paraules d'un dels seus fundadors. L'any 2002 el Centre d'Estudis celebrava els cinquanta anys del seu naixement i de la continuïtat d'aquesta tasca iniciada pels seus fundadors. Aquest és el setè anuari que presenta, des de la refundació del Centre d'Estudis de 1996. Una de les ponències que recull aquest anuari descriu el recorregut per les

diferents etapes del Centre d'Estudis durant aquests cinquanta anys, a càrrec de Joan Garriga, i compta amb un annex amb la relació d'actes i ponències del Centre d'Estudis durant aquests cinquanta anys, a càrrec de Josep M. Farnés. És, per tant, una bona ocasió per conèixer la trajectòria del Centre d'Estudis, així com també l'activitat realitzada durant l'any 2002.

La primera ponència d'aquest any fou encarregada a Marta Estrada, membre del Centre d'Estudis des de l'any 1971 i una de les investigadores científiques de Granollers amb més projecció internacional. Juntament amb Jordi Martí Henneberg, van dissertar sobre el científic granollerí Emili Huguet del Villar (1871-1951). Jordi Martí Henneberg és l'estudiós que ha dedicat més esforç a recupear la trajectòria d'aquest científic; i Marta Estrada ja va dedicar-li una ponència l'any 1980, que després fou publicada al Butlletí de l'Institut Català d'Història Natural. Com que es tractava d'una publicació de difícil accés per als granollerins, es va convenir de reeditar-la ara amb motiu d'aquesta nova ponència dedicada a Huguet del Villar, de la qual en l'anuari es presenta un resum.

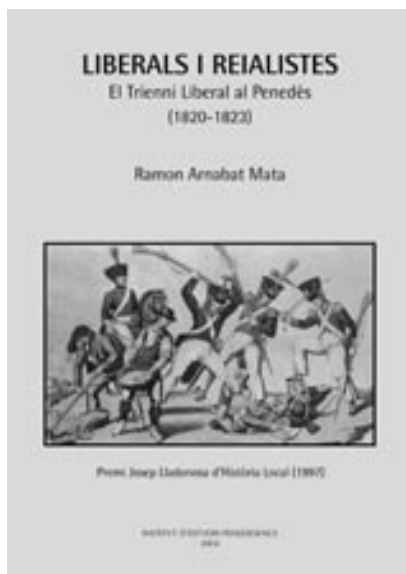
La segona ponència dedicada als camins ramaders del Vallès Oriental, s'inscriu en un vast estudi de la xarxa de camins ramaders de la regió metropolitana de Barcelona, que està portant a terme l'Associació d'Amics dels Camins Ramaders. Els tres autors d'aquesta ponència, Ferran Miralles,

Arnau Queralt i Pere Sala, ja van donar a conèixer aquest projecte en una nota d'investigació publicada a l'anuari del Centre d'Estudis de l'any 2000. Ara, en aquest anuari, publiquen els resultats del seu treball sobre l'àmbit de la comarca del Vallès Oriental: una descripció i inventari dels camins ramaders d'aquesta comarca, que constitueix un estudi totalment inèdit, amb més de quaranta pàgines (la més extensa de l'anuari) i cinc mapes, que per sí mateixos ja constitueixen una gran aportació.

El Montseny, que conté el patrimoni natural més important de la comarca del Vallès Oriental, ha estat motiu d'un bon nombre de sessions del Centre d'Estudis. En aquesta ocasió, Josep Manuel Rueda i Jordi Tura presenten una descripció dels canvis en el paisatge i en la ocupació humana del Montseny a partir de la seva recerca arqueològica i de l'estudi del poblament antic i medieval.

Com a complement de les ponències, en la secció de documents i notes d'investigació hi trobareu, en primer lloc, una experiència pedagògica de l'IES Antoni Cumella de Granollers, entorn a l'estudi de l'aigua; i també una nota sobre el Diccionari Biogràfic dels Alcaldes del Vallès Oriental (1901-2000), un projecte d'investigació col·lectiu, els resultats del qual ja són consultables a la Web del Museu de Granollers, la institució que patrocina la iniciativa: www.museugranollers.org.

JORDI PLANAS I MARESMÀ

ARNABAT i MATA, Ramon. *Liberals i reialistes. El Trienni Liberal al Penedès (1820-1823)*. Segona edició. Premi Josep Lladonosa d'Història Local, 1997. Institut d'Estudis Penedsencs. Vilafranca del Penedès, 2004. 252 pàgines

Ramon Arnabat, especialista en els estudis històrics del segle XIX, analitza en aquest llibre com es va desenvolupar al Penedès el període del Trienni Liberal (1820-1823), des dels aspectes polítics, als econòmics i socials, passant pels culturals. Aquesta anàlisi és el resultat d'un buidatge dels arxius locals i comarcals penedesencs, així com d'altres arxius nacionals i estatals amb informacions sobre aquests anys al Penedès. L'abundant informació trobada permet una anàlisi exhaustiva com queda clar amb les nombroses notes agrupades al final de cada capítol, però sobretot en la gran quantitat de noms propis i de municipis de l'Alt i Baix Penedès i Garraf que apareixen al llarg del llibre. Aquest llibre ens permet de conèixer com es van aplicar les mesures liberals i quina incidència varen tenir en la societat penedesenca, quins van ser els seus defensors i quins els seus opositors, i com es va desenvolupar la confrontació entre liberals moderats i exaltats, per una banda, i entre constitucionals i reialistes, per una altra, i que va passar de la dialèctica de les paraules (1820-1821) a la dialèctica de les armes (1822-1823).

El llibre està organitzat en una introducció, set capítols i unes con-

clusions. A la Introducció s'analitza el paper del Trienni Liberal dins la revolució liberal burgesa, i les diferents corrents historiogràfiques pel que fa al reialisme i al carlisme. Al capítol I, s'estudia la crisi de l'Antic Règim al corregiment de Vilafranca (el Penedès) que es desenvolupa entre finals del segle XVIII i començaments del segle XIX. El capítol II es dedica a l'anàlisi de la implantació del règim liberal al Penedès, la formació dels ajuntaments constitucionals, la reorganització territorial, i la formació de la Milícia Nacional (1820). Al capítol III s'estudien les mesures socio-econòmiques liberals i la seva incidència entre la població: desamortització, desvinculació, abolició dels delmes, reforma tributària, i abolició del règim senyorial. El capítol IV està dedicat a l'anàlisi dels conflictes: entre el clergat i el règim constitucional, entre liberals moderats i liberals exaltats, i entre liberals o constitucionals i absolutistes o reialistes (1820-1821). En el capítol V s'estudien els aixecaments reialistes al Penedès, i la guerra civil que enfrontà reialistes i constitucionals, fins l'arribada dels Cent mil fills de Sant Lluís que acabà amb el règim constitucional (1822-1823). En el capítol VI s'estudia el restabliment del règim absolutista i les mesures polítiques, econòmiques i socials que aquest emprengué (1823-1824). El capítol VII està dedicat a l'anàlisi del moviment reialista: les partides armades i els sometents, els dirigents i la base social i geogràfica, i la seva ideologia. Unes Conclusions finals, donen pas a un índex amb els arxius, documents i bibliografia consultada.

Amb aquesta recerca Ramon Arnabat aconseguí el prestigiós Premi Josep Lladonosa d'Història Local l'any 1997. Aquest any se'n va fer una primera edició a Lleida, de la qual arribaren pocs exemplars al Penedès i que actualment està exhaurida. L'Institut d'Estudis Penedsencs, amb la col·laboració de la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Vilafranca, n'ha fet aquesta segona edició per tal que pugui arribar a tots els penedesencs.

JOSEP ANTONI CALVET BUTÍ

GARRIDO, Samuel; PLANAS, Jordi; POMÉS, Jordi; ZAMORANO, Roger; CÁRDABA, Marciano; MAYAYO, Andreu; GAVALDÀ, Antoni; LLIMONA, Antoni: *Sindicalisme i món rural a Catalunya, 1900-1975*. Actes de la Jornada celebrada al Museu Etnològic del Montseny, el 20 d'abril de 2001, Girona, CCG edicions - Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines - Centre de Recerca d'Història Rural (ILCC-Secció Vicens Vives) de la Universitat de Girona, 2003, 172 pàgines.

L'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, entitat que ve desplegant una activitat molt significativa tant pel que fa a la celebració d'actes acadèmics com pel que respecta a la publicació de treballs de tota mena relacionats amb el món rural gironí, organitzà l'abril del 2001, conjuntament amb el Centre de Recerca d'Història Rural (ILCC-Secció Vicens Vives) de la Universitat de Girona i el Museu Etnològic del Montseny, una jornada d'estudi sobre "sindicalisme i món rural a Catalunya, 1900-1975" que comptà amb la participació activa d'alguns dels millors especialistes sobre la qüestió de les terres de parla catalana. El llibre que ara ressenyem, el número sis de la col·lecció Biblioteca d'Història Rural, recull precisament les aportacions que hi feren els diferents participants.

El mètode de treball que s'emprà s'adiu amb la pretensió d'assolir tres

objectius prou clars: d'una banda, es tractava de posar damunt la taula una panoràmica historiogràfica el més actualitzada possible sobre la trajectòria històrica de les formes associatives d'arrel camperola en un marc d'història comparada que transcendís els àmbits geogràfics regional, nacional i estatal. De l'altra, es volia oferir una mostra significativa d'algunes de les millors aportacions que s'han fet darrerament en el camp del sindicalisme i l'associacionisme agrari a casa nostra, a fi i efecte d'anar reconstruint la perspectiva històrica d'un fenomen associatiu que anà adquirint des dels orígens un caire polièdric tant des del punt de vista ideològic com pel que fa a la munió d'interessos socials i econòmics que en motivaren la seva existència i desenvolupament. Finalment, la jornada de treball es va cloure amb una taula rodona on la presència d'historiadors experts en la matèria es va voler contrapesar amb la participació d'alguns representants en actiu del moviment sindical agrari actual, amb la intenció de compaginar la pura anàlisi històrica i l'òptica actual i militant de les formes associatives d'àmbit rural.

Pel que fa al primer dels tres objectius que acabem d'apuntar, Samuel Garrido ens ofereix una visió precisa i acurada del cooperativisme agrari espanyol fins la guerra civil: hi podem trobar abundoses referències al desenvolupament d'aquests moviments associatius a diferents països americans i europeus. Un dels aspectes que cal remarcar del treball de Garrido -que, d'altra banda, resultarà extraordinàriament útil als futurs investigadors- és l'aparell bibliogràfic que empra, la qual cosa li permet establir les similituds i les diferències entre el moviment cooperatiu espanyol i el d'altres països veïns.

Quant a les aportacions de caire més específic, la ponència de Jordi Planas sobre el paper de les cambres agrícoles a la Catalunya de principis del segle XX enriqueix els plantejaments que aquest mateix autor havia ja exposat parcialment en d'altres publicacions seves prou conegudes i que tenen la seva continuïtat en articles ben recents, com ara l'aparegut al número 30 del passat mes d'agost a la

revista *Historia Agraria*. L'autor constata el fracàs de les cambres agràries degut fonamentalment a la seva "incapacitat per desenvolupar l'activitat cooperativa de manera efectiva" i al fet que aquesta mena d'associacions tenien un fort component de defensa dels interessos de les classes acomodades enmig d'un món rural sotmès a importants canvis socials i econòmics. Al seu torn, Jordi Pomés fa una síntesi dels seus estudis sobre les implicacions entre el republicanisme i el sindicalisme pagès a la Catalunya del primer terç del segle XX, a partir sobretot dels resultats de la seva valuosa tesi doctoral publicada l'any 2000 i d'altres treballs complementaris en els quals destaca la vitalitat que el republicanisme tingué a la Catalunya dels anys vint i trenta gràcies, en bona mesura, al suport que li donava un moviment rabassaire cada vegada més articulat i més ben implantat des d'un punt de vista territorial -sobretot a partir de la fundació de la Unió de Rabassaires a principis dels anys vint. Roger Zamorano, en canvi, aporta un tema nou i més aviat recent quan ens apropa al món de l'explotació forestal del castanyer a la zona del Montseny-Guillerries durant el segle XIX i primers anys del XX i ens introdueix en l'estudi de les estratègies associatives i d'organització sindical desplegadas pels treballadors del medi (els rodors) durant les primeres dècades del segle XX, tot reflectint un procés d'organització col·lectiva molt actiu i extraordinàriament variat en les seves formes i objectius que seria tallat de soca-rel pel franquisme. El llibre recull també el treball de Marciano Cár-daba sobre l'anarcosindicalisme agrari a les comarques gironines centrat en l'anàlisi del procés de col·lectivització de terres durant el període 1936-1939. Es tracta d'una aportació que pren de base la seva tesi doctoral, publicada recentment en aquesta mateixa col·lecció; hi destaca l'esforç de l'autor per contextualitzar històricament l'anarcosindicalisme agrari català del tombant del segle XIX i primer terç del XX, així com l'adopció d'un enfocament analític de l'objecte central d'estudi, les col·lectivitzacions, clarament influït pel seu posicionament ideològic personal, la qual cosa dóna al treball una

perspectiva nova i original. Finalment, el llibre recull una síntesi de les intervencions d'Antoni Gavaldà (Universitat Rovira i Virgili) i Antoni Llimona (Unió de Pagesos) en la taula rodona que coordinà Andreu Mayayo (Universitat de Barcelona). Aquest apartat també reflecteix prou satisfactòriament el debat que generaren aquestes intervencions, en el qual intervingueren, entre d'altres, Rosa Congost i Jordi Planas. La temàtica girà al voltant de dos eixos principals: el sindicalisme de postguerra i el paper desenvolupat per les "Hermandades de Labradores y Ganaderos" com a mecanisme enquadrador de la pagesia durant el franquisme i el sorgiment d'un nou sindicalisme pagès d'arrel democràtica durant els anys setanta, arran de la fundació de la Unió de Pagesos.

En resum, podem afirmar que tenim a les nostres mans un llibre que aconsegueix dues funcions prou meritòries: d'una banda, contribueix a divulgar línies d'investigació obertes ja fa alguns anys i, per tant, d'una solidesa contrastada; i, alhora, ens ofereix perspectives analítiques sobre aspectes de l'associacionisme agrari de casa nostra d'èpoques ben recents. Aquestes perspectives, sens dubte, obriran noves vies d'investigació i serviran per bandejar vells prejudicis que fins fa ben poc temps, amb l'excusa clàssica de la manca de perspectiva històrica, han barrat el pas a la investigació de fenòmens recents.

ANTONI SAUMELL SOLER

AA.VV. *XIX Sessió d'Estudis Mataronins. 23 de novembre de 2002. Comunicacions presentades*. Museu Arxiu de Santa Maria-Patronat Municipal de Cultura. Mataró, 2003. 295 pàgs.

Tenim a les mans un volum que recull les dinou aportacions historio-gràfiques presentades a la Sessió d'Estudis i que fan referència a la ciutat de Mataró o a alguna altra població del Maresme. Cronològicament són estudis que abasten totes les èpoques històriques i que es poden agrupar precisament per aquest motiu.

Sobre arqueologia trobem cinc articles: el primer, *El motiu decoratiu del mosaic destruït de l'estança semicircular de Can Xammar (Mataró)* explica com es va identificar l'edifici termal i en descriu diferents elements; a *Notícia sobre el desenvolupament de can Modolell: l'àrula de Lucius Petreius Victor i les restes al peu del camí (Cabrera de Mar)*, es fa un balanç exhaustiu de les excavacions realitzades a can Modolell els darrers trenta anys; unes campanyes que han demostrat la riquesa de la societat romana allà establerta i que són curiosament descrites pels autors d'aquesta comunicació. El quart, *L'arqueologia a l'escola: la reconstrucció de les termes romanes de ca l'Arnau (Cabrera de Mar, El Maresme)* explica el coneixement que es té del jaciment de ca n'Arnau gràcies a un treball elaborat per alumnes de l'escola Sant Feliu de Cabrera. La següent comunicació és *La carta arqueològica d'Argentona. Estat actual*, una aportació feta a partir del coneixement que es té de tots els jaciments arqueològics de la vil·la, que són convenientment descrits; el darrer estudi d'aquest àmbit és *Troballes arqueològiques a Ca n'Alsina (Vilassar de Dalt, El Maresme)* i analitza i descriu el material ceràmic localitzat en els terrenys d'aquesta propietat.

Sobre l'època medieval tenim recollida l'aportació *La successió testada a Argentona al segle XIV* basada en els fons notariais que han pogut ser consultats. De l'anàlisi de 28 testaments s'extreuen dades sobre la societat argentonina i d'altres més específics sobre el mateix contingut dels testaments.

De l'època moderna aquest volum inclou els estudis *El procés inquisito-*

rial a Catalina Gra, fetillera i La petita burgesia mercantil al Maresme als segles XVII i XVIII. En el primer s'expliquen les diferències entre una fetillera i una bruixa i s'explica el procediment judicial; en el segon se'ns presenta una anàlisi sobre el tipus de vida que duia la burgesia mercantil i sobre quins eren els seus negocis.

La majoria de comunicacions, però estudien temàtiques referents a l'època contemporània. Així en l'estudi *Empremtes d'Esteve Albert a Sant Vicenç de Montalt* trobem, a partir de la trajectòria d'aquest dinamitzador cultural, aspectes de la vida recreativa del poble. Concretament els que fan referència a les celebracions de les festivitats més tradicionals i a les actuacions teatrals. També coincideix amb aquesta temàtica, *Materials sobre les cobles. Les cobles de flabiolaires a Mataró* una relació de les principals cobles del Maresme, amb alguns elements biogràfics dels principals membres que les van formar. O *Les coques de Burriac*, narració d'una festa tradicional celebrada a la muntanya de Burriac i desapareguda el 1836, que es caracteritzava pel repartiment de coques de Vilassar a tots els assistents.

La història oral també troba el seu lloc en aquest volum, gràcies a l'aportació "La platja de Mataró" un recull dels records personals que l'autor té de com era la platja de la seva infantesa: els jocs, els primers banys, les revetlles i la Festa Major. Són els records de l'estiu de 1936. La següent comunicació que podem trobar és "El ejemplo de las cristalerías de Mataró, cooperativa obrera" que analitza la trajectòria, en clau personal, de Joan Peiró al capdavant d'aquesta cooperativa; una iniciativa reeixida en una societat encara burgesa però que va haver de patir les conseqüències de la victòria dels franquistes. A *Francesc Anglas (1901-1988). Centenari d'un socialista mataroní* hi trobem uns nous elements de reflexió sobre l'evolució del moviment obrer del Maresme i la repressió franquista, a partir de la narració biogràfica del propi Anglas.

Una aportació a la història política de la comarca la trobem a la comunicació *Aproximació als orígens del catalanisme al Maresme (1859-1902)*

que exposa com la Renaixença va ser el punt de partida del catalanisme a la comarca, moviment que tingué una incidència desigual segons el municipi.

La història social de la comarca es pot conèixer a través d'aportacions sobre l'ensenyament. A *Els inicis de l'ensenyament de les noies obreres a Mataró, 1858-1868* s'explica que l'escola de la comunitat de Sant Felip Neri, fundada per una família de religiosos, pretenia formar noies després de la jornada laboral per regenerar la societat mitjançant la formació i l'educació. A *La família Parull de Mataró (1837-2000)*, a través de la genealogia d'aquesta família mataronina, es reflecteixen diferents esdeveniments de la història social.

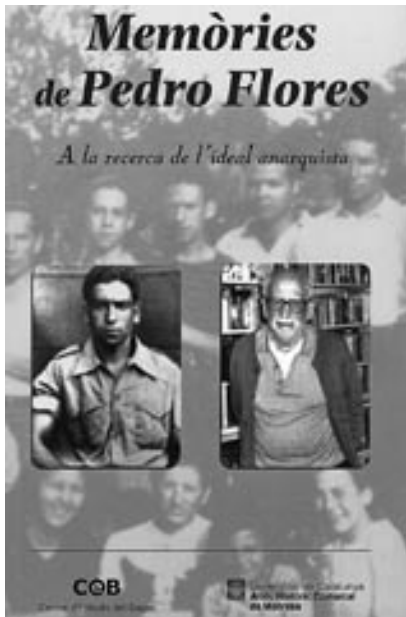
L'art també té un protagonisme en aquest volum de temàtiques tan diverses. A la comunicació *Una cornamusa al retaule del Roser de Mataró* hi podem trobar una detallada descripció del retaule analitzat i els interrogants que planteja que hi hagi representat aquest instrument musical. A *El Priorat de Sant Pere de Clarà. Panteó funerari de les nissagues Sant Vicenç i De Bosc (Argentona, El Maresme)*, se'ns descriuen els privilegis d'aquestes dues famílies, l'una successora de l'altra, són antecedents que s'utilitzen per descriure acuradament el monestir.

Després de la breu descripció de cada una de les aportacions recollides només afegir que les comunicacions presentades a les XIX Sessió d'Estudis Mataronins són prou riques i diverses i, a través de la seva lectura, s'extreuen elements de coneixement i reflexió sobre certs aspectes de la història de la comarca del Maresme però, també, elements coincidents amb esdeveniments històrics d'arreu de Catalunya.

LOURDES PLANS I CAMPDERRÓS

● ● ●

Memòries de Pedro Flores. A la recerca de l'ideal anarquista. (Edició a cura de Jaume Serra i Carné). Col·lecció Memòria 8. Centre d'Estudis del Bages i Arxiu Històric Comarcal de Manresa. 2003. 380 pàg.

El llibre és el núm. 8 pel que fa a la sèrie Memòries, col·lecció que segons s'hi diu pretén oferir materials que recuperin aspectes o episodis de la nostra història, escrita pels seus protagonistes. La col·lecció, amb aquesta sèrie, busca no deixar a l'oblit escrits a raig fet o a sol i serena, materials que tot i que no han passat pels canons de l'acadèmia quan a estructuració, metodologia, recerca pausada i persistent acompanyada de les fonts en què s'ha bastit la reflexió, tenen la virtut de ser textos vivencials, emotius i força equànims per entendre el batec del moment de qui ho escrigué. Precisament aquí està l'encert de visualitzar una memòria personal, única i irrepètible, que el document, fred fins que no se'l fa parlar, segurament no captaria en la seva profunditat. El llibre té un molt bon pròleg, ajustat i clar de la pretensió.

El llibre és escrit per un d'aquells homes i dones que la gana i el saber només per intuïció portà a bastir-se un univers personal, on sovint no hi havia terme mig i tot passava per caixa o faixa. Pedro Flores, en el fons, seria un de tants que el sistema social els engolia a no ser res, res més que carn de canó d'un sistema, on la naixença era privatiu de ser d'una casta o d'una altra. Pedro Flores seria, en aquest sentit, un de tants que es revoltà d'aquest encaixonament que la societat establia, i per això, i segurament

per altres motius va tenir actuació sindical, actuació que convindria no oblidar, sovint era l'actuació dels més desvalguts, dels pelats com un jonc.

El material que ens ofereix és desigual de planteig, normal en llibres d'aquestes característiques. La selecció que s'hi ha fet expurgant allò que seria repetitiu -i que en alguns casos encara s'hi insinua- creiem que és del tot encertada, per evitar reincidències innecessàries que dispersarien el moll de l'ós del relat, centrat en la persona i la seva actuació en el món del tèxtil, després en la Pirelli i finalment en la guerra i l'exili. El text, tot i que sovint peca d'un excés de jo, serveix per endevinar la variabilitat de la forma d'actuació de la persona, des d'una preponderància de l'acció individual, sindical, com de la col·lectiva. En alguns casos s'hi escolen lapsus, com assenyalar Batea com a població aragonesa, aspectes que no desvirtuen la potència precisa del que s'hi indica.

Si repassem l'índex temàtic veiem que allò que queda escrit té utilitat per molts temes, tant per a Manresa i comarca com per a Catalunya: per l'emigració de la pobresa d'origen com per la pobresa de la nova realitat on anà a raure; per les condicions de treball, si és que del que llegim en podem dir condicions; per com es va veure i viure la República, i el desencís que s'apoderà per la lentitud d'acció a resoldre problemes enquistats; per uns preparatius i resolució dels fets d'octubre del 1934, mal plantejats per un govern en hores baixes; per l'esclat del juliol del 1936, entre la guerra i la improvisació; per l'acció de la guerra, meitat paràlisi d'actuació armada meitat retrocés per mor de les circumstàncies; per l'exili, en l'estada pels camps de presoners francesos, entre l'amuntament i les ganes boges de llibertat; per l'acció a la resistència francesa amb multiplicat de solucions; per la lluita al maquis i per la manera d'abordar la lluita des de plantejaments polítics diferents; i per l'exili frustrant que trencava els nervis i pel retorn on la postal de Catalunya era canviada.

Pedro Flores aporta opinió de molts temes. Uns, en l'univers en què es movia, reduït, resulten essencials per

com era el món d'un pària del treball, i un altre, no tant freqüent, on el grup pren rellevància a l'acció personal. Per això les seves apreciacions seran encaixonades o àmplies, en funció de la soledat de l'activista o de la relació amb qui es freqüentava. Tot amb tot, avancem que hi ha molts aspectes interessants que es prestarien a debat i a comentaris més amplis. Vegem-ne uns quants: parla del 1931 de quan se signaven bases de treball o convenis que després els patrons no complien, amb les repercussions que implicava aquest fet; relaciona els llibres que van ser la seva base de formació -d'escola, entesa com l'entem avui en dia, poca-, pels quals podem pressuposar el camí que prendria el militant anarcosindicalista, en un tema que per repetit mostra com es gestà el sistema formatiu de la militància; explica, molt subjectivament, el comportament de la República, passat el bienni fins a l'ensulsiada del juliol, donant la part de culpa als republicans que, segons el seu parer, no van ser capaços de redreçar una política on semblava que no s'havia entès la lliçó de l'ocorregut i del que podia venir; o justificant la manera com es va produir el terrabastall dels inicis de la guerra, atxacant-ho que les lleis i els mitjans anaven contra els treballadors i el que demanaven.

En el tema de la guerra s'hi explica i queda ben reflectit la tàctica defensiva de la República "frente a un enemigo mejor pertrechado", aspecte que produïa desmoralització i retraïment del voluntari que creia a ulls clucs en la victòria, sense descuidar com explica la potència dels marroquins -escriu "drogados"-, en una apreciació encara poc estudiada del que representaren realment aquesta força de xoc. És també interessant el dilema que planà sobre la militarització i com ho va veure i viure, i dona que pensar quan afirma l'apreciació personal que els anarcosindicalistes es trobaven sols front la resta de forces d'esquerra en la seva lluita contra el feixisme. Realment cru es quan explica la decisió presa respecte l'actitud a prendre davant de l'encobridor d'un desertor.

La part final, de la seva estada a França un cop s'escapolí del camp

de refugiats, hagués millorat de comprensió si s'hagués posat algun mapa per indicar els topònims del periple de la peripècia, ja que l'estada a pobles petits i fins a departaments, queda barrejada. Sí que queda clar, en

canvi, la seva peripècia als maquis i el fracàs de l'intentona.

Comptat i debatut estem davant d'un llibre autobiogràfic, que complementa i ajuda a captar que passava pel cap d'un segment de gent,

que volia una societat més igualitària i justa, i de quines resolucions prengueren per propiciar-la, sense sortir-se'n.

ANTONI GAVALDÀ I TORRENTS

novetats bibliogràfiques

- AA.VV. *Au! Revista comarcals dels Ports*. Núm. 69. Centre d'Estudis dels Ports. Morella, 2004. 32 pàg.

- AA.VV. *Baix Llobregat. Butlletí del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat*. Núm. 67. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. Sant Feliu de Llobregat, 2004. 8 pàg.

- AA.VV. *Circular*. Núm. 121. Centre d'Estudis del Bages. Manresa, 2004. 4 pàg.

- AA.VV. *Del Penedès*. Núm. 6. Institut d'Estudis Penedesencs. Vilafranca del Penedès, 2003. 107 pàg.

- AA.VV. *Estudis del Baix Empordà*. Núm. 23. Patronat Francesc Eiximenis / Institut d'Estudis del Baix Empordà. Sant Feliu de Guíxols, 2004. 242 pàg.

- AA.VV. *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*. Núm. 77. Museu Arxiu de Santa Maria. Centre d'Estudis Locals. Mataró, 2003. 44 pàg.

- AA.VV. *Índex dels Quaderns de la Selva (1984-2003)*. Centre d'Estudis Selvatans. Santa Coloma de Farners, 2003. 59 pàg.

- AA.VV. *La Fira de Vila-rodona, 1966-1982*. Refer la tradició. Centre

d'Estudis del Gaià. Vila-rodona, 2003. 59 pàg.

- AA.VV. *L'Eixarmada*. Núm. 9. Centre d'Estudis Beguetans. Begues, 2004. 24 pàg.

- AA.VV. *L'ensenyament al Baix Llobregat i altres escrits*. Materials del Baix Llobregat, núm. 9. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. Sant Feliu de Llobregat, 2003. 128 pàg.

- AA.VV. *Memòria de les activitats 2003*. Arxiu de Tradicions de L'Alguer. Edició català - italià. Càller - L'Alguer, 2004. 24 pàg.

- AA.VV. *Sant Cebrià de Vall-alta. Butlletí del Centre d'Estudis Sant Cebrià*. Núm. 13. Centre d'Estudis Sant Cebrià. Sant Cebrià de Vallalta, 2004. 4 pàg.

- AA.VV. *Temps de Franja. Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó*. Núm.37. Institució Cultural de la Franja. Associació Cultural del Matarranya / Consells Locals de la Franja / Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA. Calaceit, 2004. 20 pàg.

- AA.VV. *Temps de Franja. Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó*. Núm.38. Institució Cultural

de la Franja. Associació Cultural del Matarranya / Consells Locals de la Franja / Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA. Calaceit, 2004. 20 pàg.

- AA.VV. *15ns Premis Literaris Penedesencs Nit de Sant Jordi 2003*. Institut d'Estudis Penedesencs. Vilafranca del Penedès, 2004. 139 pàg.

- ANDREU SANCHO, CARLES. *La mort del pareimare*. Col·lecció Lo Trull, núm. 13. Associació Cultural del Matarranya. Calaceit, 2004. 119 pàg.

- CARBONELL I VIRELLA, VICENÇ. *Noms de lloc d'Olivella. Corpus de Toponímia Penedesenca, Vol.3*. Grup d'Estudis Toponímics de l'Institut d'Estudis Penedesencs. Vilafranca del Penedès, 2004. 208 pàg.

- CASES, ADRIÀ. *Les pedres de la Sèquia. Un recorregut pel seu paisatge*. Col·lecció Guies, núm. 5. Centre d'Estudis del Bages / Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Manresa, 2004. 67 pàg.

- MONTILLA SALAS, XAVIER. *Regeneracionisme i educació popular a Menorca. La contribució de José Pérez de Acevedo (1903-1917)*. Premi Francesc Hernàndez Sanz 200. Institut Menorquí d'Estudis. Maó, 2004. 480 pàg.

centres adherits a la Coordinadora

1. Agrupació Cultural Vila-seca. VILA-SECA
2. Àmbit de Recerques del Berguedà. BERGA
3. Amics de Besalú i el Seu Comptat. BESALÚ
4. Arxiu de Tradicions de L'Alguer. L'ALGUER
5. Associació Cultural Baixa Segarra. SANTA COLOMA DE QUERALT
6. Associació Cultural El Vilatà. (Gironella)
7. Associació Cultural del Matarranya. CALACEIT.
8. Associació Cultural Modilianum. MOIÀ
9. Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines. GIRONA
10. Centre de Documentació. Ecomuseu dels Ports. HORTA DE SANT JOAN
11. Centre de Lectura de Reus. REUS
12. Centre de Recerca Històrica del Poble Sec. CERHISC. BARCELONA
13. Centre de Recerques Universitàries. CERVERA
14. Centre d'Estudis d'Avià. AVIÀ
15. Centre d'Estudis Argentonins. ARGENTONA
16. Centre d'Estudis Alcoverencs. ALCOVER
17. Centre d'Estudis Beguetans. BEGUES
18. Centre d'Estudis Centellencs. CENTELLES
19. Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles. BANYOLES
20. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. SANT FELIU DE LLOBREGAT
21. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès. RIPOLL
22. Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. IGUALADA
23. Centre d'Estudis de Granollers. GRANOLLERS
24. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. MONTBLANC
25. Centre d'Estudis del Bages. MANRESA
26. Centre d'Estudis del Gaià. VILA-RODONA
27. Centre d'Estudis de L'Hospitalet. L'HOSPITALET DE LLOBREGAT
28. Centre d'Estudis del Lluçanès. PRATS DE LLUÇANÈS
29. Centre d'Estudis dels Ports. MORELLA
30. Centre d'Estudis de Ribera d'Ebre. FLIX
31. Centre d'Estudis d'Ulldecona. ULLDECONA
32. Centre d'Estudis Històrics de Terrassa. TERRASSA
33. Centre d'Estudis Ignasi Iglesias. BARCELONA
34. Centre d'Estudis Molletans. MOLLET
35. Centre d'Estudis Planers. SANTA BÀRBARA
36. Centre d'Estudis del Priorat. TORROJA
37. Centre d'Estudis Riudomencs Arnau de Palomar. RIUDOMS
38. Centre d'Estudis Sant Cebrià. SANT CEBRIÀ DE VALLALTA
39. Centre d'Estudis de Sant Pere de Vilamajor. SANT PERE DE VILAMAJOR
40. Centre d'Estudis Santfostencs. SANT FOST DE CAMPSENTELLES
41. Centre d'Estudis Santjustencs. SANT JUST DESVERN
42. Centre d'Estudis Selvatans. SANTA COLOMA DE FARNERS
43. Centre d'Estudis Seniencs. LA SÈNIA
44. Centre d'Estudis Socials d'Osona. VIC
45. Centre Picasso d'Orta. Associació UNESCO. HORTA DE SANT JOAN
46. Col·lectiu de Recerques Arqueològiques de Cerdanyola. CERDANYOLA
47. Espai de Recerca. MOLINS DE REI
48. Fundació Bosch i Cardellach. SABADELL
49. Fundació Pública Institut d'Estudis Ilerdencs. LLEIDA
50. Grup de Recerca Folklòrica d'Osona. FOLGUEROLES
51. Grup de Recerques de les Terres de Ponent. SANT MARTÍ DE MALDÀ
52. Grup d'Estudis Locals. SANT CUGAT DEL VALLÈS
53. Grup d'Estudis Sitgetans. SITGES
54. Grup d'Investigació i Història de Sant Quirze. SANT QUIRZE DEL VALLÈS
55. Institut de Llengua i Cultura Catalanes. GIRONA
56. Institut d'Estudis Baleàrics. MALLORCA
57. Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta. PEDREGUER
58. Institut d'Estudis Comarcals del Montsià. AMPOSTA
59. Institut d'Estudis Eivissencs. EIVISSA
60. Institut d'Estudis Empordanesos. FIGUERES
61. Institut d'Estudis Gironins. GIRONA
62. Institut d'Estudis Penedesencs. VILANOVA I LA GELTRÚ
63. Institut d'Estudis Vallencs. VALLS
64. Institut Menorquí d'Estudis. MAÓ
65. Museu Arxiu de Santa Maria. Centre d'Estudis Locals de Mataró. MATARÓ
66. Patronat d'Estudis Osonencs. VIC
67. Patronat Francesc Eiximenis. GIRONA
68. Taller d'Història de Gràcia. BARCELONA

Edita:

Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana
Carrer del Carme, 47 (IEC) • 08001 BARCELONA

Tel.: 933 248 585 ext. 131 • Fax: 932 701 180 • ccepc@iecat.net • www.ccepc.org

Consell de Redacció:

M. Carme Jiménez, Lourdes Plans, Marcel Poblet, Josep Santesmases i Francesc Viso

Dipòsit legal: T-730-2001 - Imprimeix: Impremta Requesens - Disseny i composició: Imatge-9, SL

Amb el suport de:

